

VU Research Portal

De invloed van de schuldencrisis op de solvabiliteit van twaalf zeer grote banken in de Verenigde Staten

Eekelen, L.J.J.

1987

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Eekelen, L. J. J. (1987). *De invloed van de schuldencrisis op de solvabiliteit van twaalf zeer grote banken in de Verenigde Staten*. (Serie Research Memoranda; No. 1987-43). Faculty of Economics and Business Administration, Vrije Universiteit Amsterdam.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

ET

43

05348

1987

SERIE RESEARCH MEMORANDA

DE INVLOED VAN DE SCHULDENCRIJSIS OP DE SOLVABILITEIT
VAN TWAALF ZEER GROTE BANKEN IN DE VERENIGDE STATEN

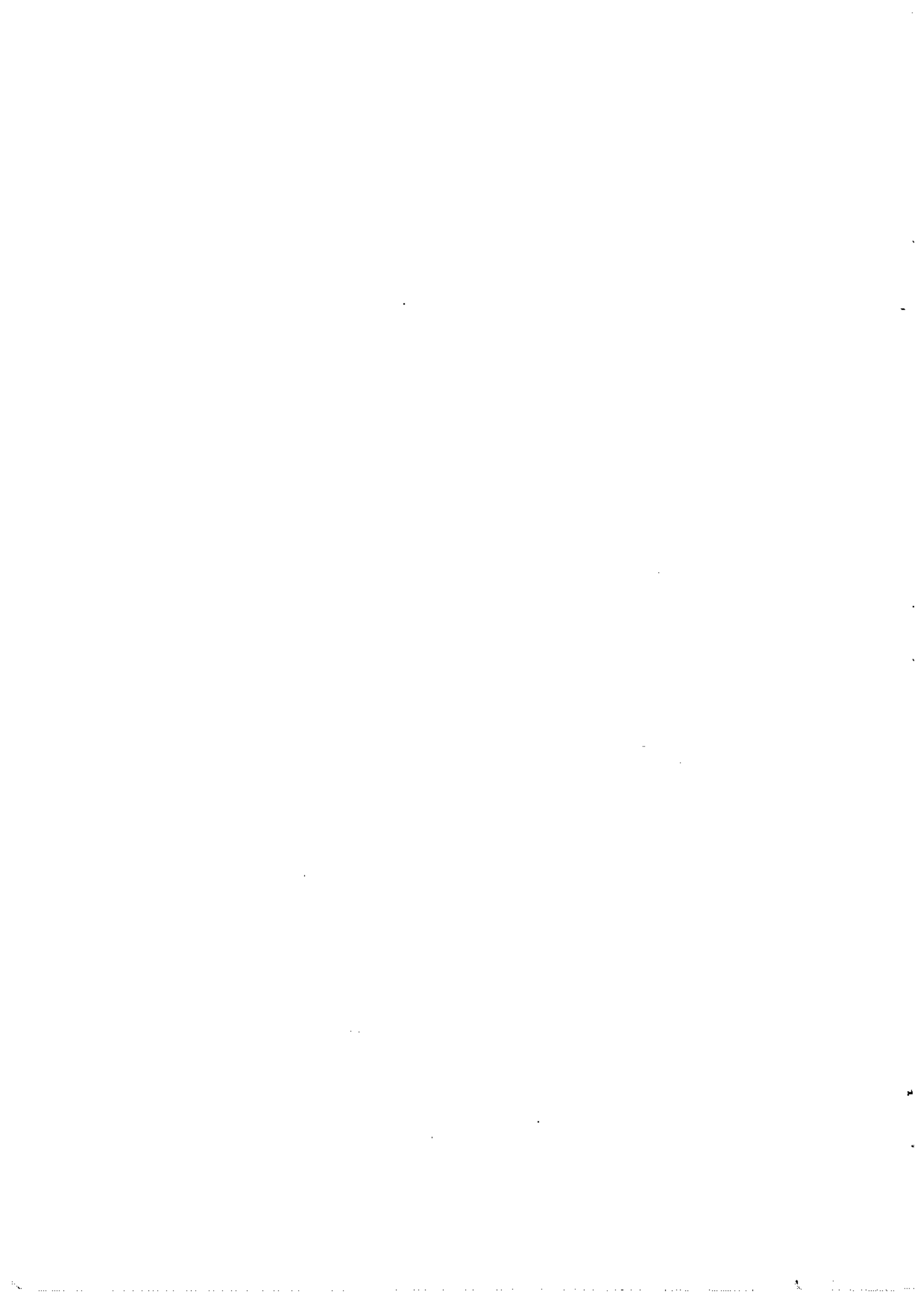
L.J.J. van Eekelen

Researchmemorandum 1987-43

december

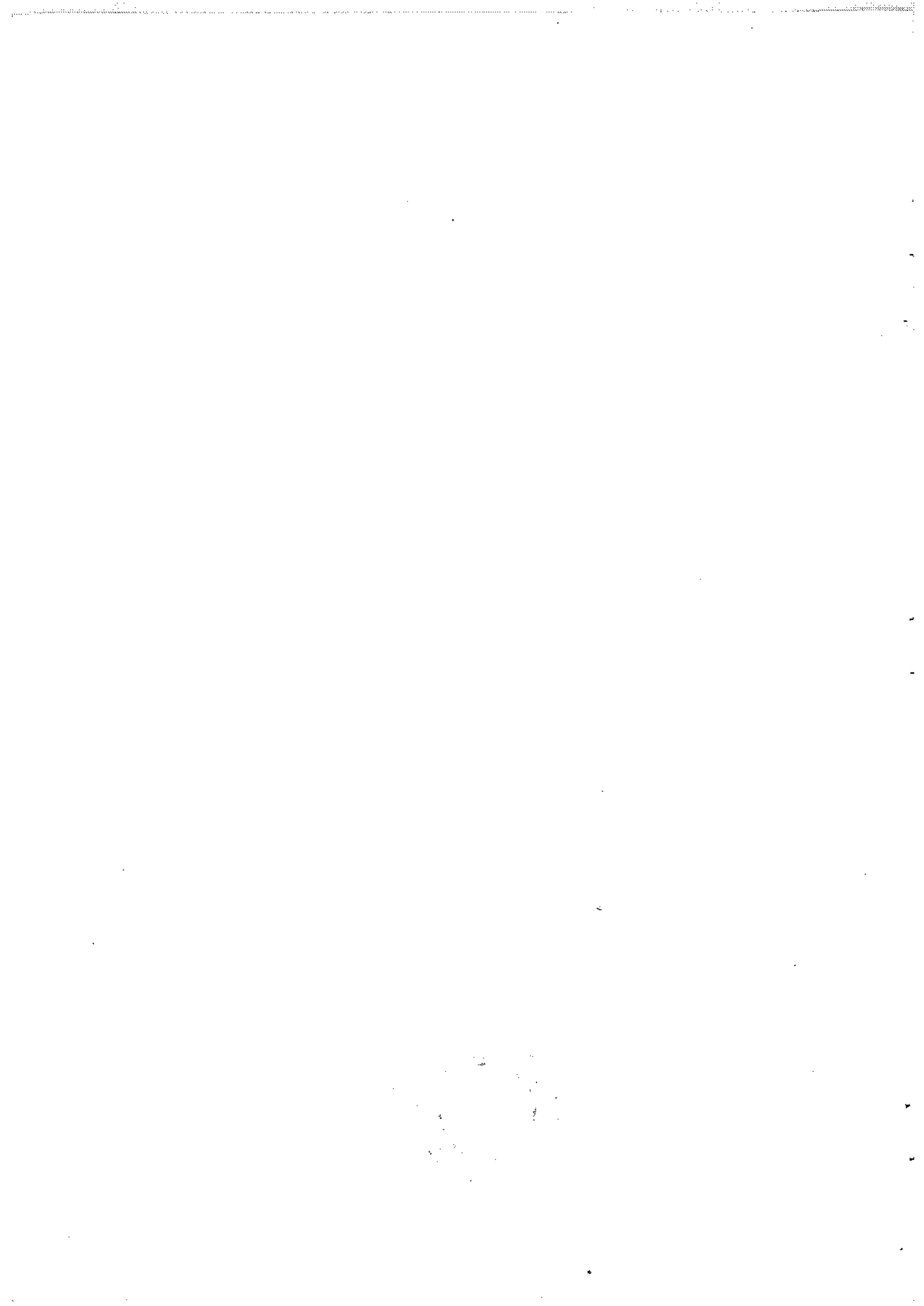

**VRIJE UNIVERSITEIT
FACULTEIT DER ECONOMISCHE WETENSCHAPPEN
EN ECONOMETRIE
AMSTERDAM**

<u>INHOUD</u>	<u>blz.</u>
1. Inleiding	1
2. Ontstaan van de internationale schulden crisis	3
3. Solvabiliteit van de twaalf zeer grote Amerikaanse banken	9
4. Solvabiliteit van de Amerikaanse banken in geval van een moratorium	16
5. Nationalisatie van de zeer grote banken in geval van insolabiliteit	21
6. Specifieke voorzieningen van de zeer grote Amerikaanse banken voor hun kredieten aan de ontwikkelingslanden	24
7. Samenvatting en conclusies	27
Geraadpleegde literatuur	30

DE INVLOED VAN DE SCHULDENCRISIS OP DE SOLVABILITEIT
VAN TWAALF ZEER GROTE BANKEN IN DE VERENIGDE STATEN

door L.J.J. van Bekelen

1. Inleiding

Mexico bleek in augustus 1982 plotseling niet meer aan zijn betalingsverplichtingen tegenover de buitenlandse banken te kunnen voldoen. Sedertdien zijn toenemende achterstanden bij en soms ook al dan niet tijdelijke beperkingen of opschortingen van de betaling van rente en aflossing op de buitenlandse schulden van een aantal snel industrialiserende ontwikkelingslanden, voornamelijk in Latijns Amerika, een normaal verschijnsel geworden. Moeizame en vaak ook langdurende onderhandelingen over de herstructurering van deze buitenlandse schulden zijn thans dikwijls hiervan het gevolg.

De financiële crisis in Mexico veroorzaakte een dermate grote schok in het sterk geïntegreerde internationale bankwezen dat de Amerikaanse banken vanaf dat ogenblik vrijwel geen additionele kredieten meer aan de ontwikkelingslanden wilden verstrekken en dat zij bovendien hun enorme, reeds vóór augustus 1982 aan deze landen verstrekte kredieten niet langer min of meer automatisch wilden vernieuwen. Dit had tot gevolg dat een aantal in hoog tempo industrialiserende ontwikkelingslanden, met name in Latijns Amerika, in acute liquiditeitsproblemen geraakte en dat de twaalf zeer grote Amerikaanse banken, die tot op dat moment enorme kredieten aan deze ontwikkelingslanden hadden verstrekt, ontdekten dat zij door deze onverantwoorde kredietverlening hun solvabiliteit ernstig in gevaar hebben gebracht.

De zeer grote Amerikaanse banken hadden in augustus 1982 immers voor een bedrag ter grootte van enkele malen hun eigen vermogen in de ontwikkelingslanden uitstaan in de vorm van ongedekte, (middel)lange kredieten in niet-locale valuta's, meestal in Amerikaanse dollars. Welnu, een belangrijk deel van deze kredieten bleek toen van dubieuze kwaliteit te zijn.

In deze uiteenzetting zal vrijwel geen aandacht worden besteed aan de enorme problemen waarmee tal van ontwikkelingslanden die in ernstige financiële moeilijkheden zijn gekomen, veelal aangeduid als de zogenaamde schuldenlanden, thans worden geconfronteerd. Dit gebeurt niet omdat het zoeken naar een goede oplossing voor de enorme problemen van deze landen wordt gebagatelliseerd. Integendeel, maar omdat elders daartoe reeds een aanzet is gedaan¹⁾.

In het hiernavolgende zal voornamelijk worden ingegaan op de solvabiliteit van een twaalftal zeer grote Amerikaanse banken die in de jaren vóór 1983 ten gevolge van een niet verantwoorde kredietverlening aan een aantal al wat meer geïndustrialiseerde ontwikkelingslanden, vooral in Latijns Amerika, ernstig in gevaar is gekomen. De solvabiliteit van deze twaalf zeer grote Amerikaanse banken zal zowel op continuïteitsbasis als op liquidatiebasis worden gezien.

Men kan de Amerikaanse banken uiteraard op verschillende manieren naar grootte selecteren en rangschikken, bij voorbeeld op grond van balanstotaal, beurswaarde, eigen vermogen, kredietverlening, enz. Omdat in deze uiteenzetting de solvabiliteit van de twaalf grootste Amerikaanse banken wordt bestudeerd in functie van hun kredietverlening aan de ontwikkelingslanden, vooral in Latijns Amerika, is hier gekozen voor een selectie en rangschikking van de Amerikaanse banken naar afnemende omvang van de ongedekte of blanco (middel)lange kredieten die deze banken gemiddeld in de jaren 1983 tot en met 1986 hadden uitstaan in de ontwikkelingslanden.

Achtereenvolgens zal nu worden ingegaan op het ontstaan van de internationale schulden crisis, de solvabiliteit van de twaalf zeer grote Amerikaanse banken, de solvabiliteit van de Amerikaanse banken in geval van een moratorium, de nationalisatie van de zeer grote Amerikaanse banken in geval van insolventie en de specifieke voorzieningen van de zeer grote Amerikaanse banken voor hun kredieten aan de ontwikkelingslanden. Het geheel zal worden afgesloten met een samenvatting en enkele conclusies.

1) Zie L.J.J. van Bekelen: „De Amerikaanse bisschoppen en de internationale schulden crisis”, Streven, februari 1987, blz. 450-457.

2. Ontstaan van de internationale schulden crisis

De formidabele groei van de kredietverlening van de Amerikaanse banken aan een beperkt aantal zich snel industrialiserende ontwikkelingslanden heeft vóór 1983, zoals bekend, vooral plaatsgevonden op de grote internationale markten voor dollardeposito's en voor dollarkredieten¹⁾. Het ontstaan van de internationale schulden crisis op deze internationale financiële markten kan men in kort bestek als volgt beschrijven.

De geleidelijke ineenstorting van het monetaire stelsel van Bretton Woods tussen 1971 en 1973 en de hiermee samenhangende vermindering van de waarde van de Amerikaanse dollar ten opzichte van de valuta's van de andere industriële landen in West Europa en Japan hadden tot gevolg dat de ruilvoet van de olie-exporterende landen aanmerkelijk verslechterde. De prijs van ruwe olie luidt immers in Amerikaanse dollars, terwijl de koopkracht van deze dollars in die jaren sterk was gedaald.

De olie-exporterende landen, verenigd in de Organisatie van olie-exporterende landen (OPEC), besloten daarom de prijs van ruwe olie, die in Amerikaanse dollars wordt uitgedrukt, eind 1973 aanzienlijk te verhogen. Hierdoor ontstonden er grote onevenwichtigheden op de betalingsbalansen van enerzijds de olie-exporterende landen en van anderzijds de landen die geheel of grotendeels zijn aangewezen op de invoer van olie. De betalingsbalansen van de olie-exporterende landen vertoonden immers grote overschotten en die van de olie-importerende landen grote tekorten²⁾. Omdat eerstgenoemde landen hun betalingsbalansoverschotten niet onmiddellijk voor allerlei bestedingen in het buitenland konden en wilden aanwenden, maar de mogelijkheid daartoe wel wilden openhouden, gingen deze landen hun internationale monetaire reserves vooral aanhouden in de vorm van dollardeposito's bij de grote Amerikaanse banken, hetzij rechtstreeks in de Verenigde Staten, hetzij indirect via dollarrekeningen bij al dan niet Amerikaanse banken buiten de Verenigde Staten.

1) Zie B.J. Cohen: In whose interest? International banking and American foreign policy, Yale University Press, New Haven 1986, blz. 18-55; H. Kaufman: Interest rates, the markets, and the new financial world, Times Books 1986, blz. 93-94; D.F. Lomax: The developing country debt crisis, Macmillan, Londen 1987, blz. 22-31; G.P.L. van Roij: De eurodollarmarkt, tweede druk, NIBE, Amsterdam 1985, blz. 73-83; A. Sampson: The money lenders, vijfde druk, Coronet Books, Londen 1985, blz. 156-174.

2) Zie vooral W.R. Cline: International debt and the stability of the world economy, Institute for International Economics, Washington 1983, blz. 20-22 en 25.

De olie-importerende landen, waaronder vooral de al wat meer geïndustrialiseerde landen in Latijns Amerika, waren genoodzaakt op zeer korte termijn de enorme tekorten op hun betalingsbalansen te financieren, terwijl de banken, die op dat moment werden geconfronteerd met een teruglopende kredietvraag voor investeringsdoeleinden in de industriële landen, meenden hun snel groeiende dollardeposito's op die manier winstgevend te kunnen maken. De zeer grote Amerikaanse banken en in hun kielzog ook vele andere grote en kleine banken in en buiten de Verenigde Staten begonnen daarom de betalingsbalanstekorten te financieren, zowel van de industriële landen als die van de zich in hoog tempo industrialiserende ontwikkelingslanden¹⁾. Vooral de grote Latijns Amerikaanse landen zoals Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela wilden met het oog op de handhaving van het tempo van hun economische groei geen economisch beleid voeren dat gericht was op het snel terugdringen van de tekorten op hun betalingsbalansen. En omdat de Amerikaanse banken al maar bereid bleven deze betalingsbalanstekorten met middellange kredieten te financieren, zonder hierbij voldoende te letten op de capaciteit van deze landen om ook in geval van een eventuele verslechtering van de ruilvoet in de toekomst aan hun rente- en aflossingsverplichtingen te kunnen voldoen, ging de solvabiliteit van vooral de allergrootste Amerikaanse banken snel achteruit.

Zelfs toen in 1979 de olie-exporterende landen opnieuw besloten tot een aanzienlijke verhoging van de prijs van ruwe olie bleven genoemde banken doorgaan met het op grote schaal financieren van de betalingsbalanstekorten van de snel industrialiserende ontwikkelingslanden, met name in Latijns Amerika, omdat deze landen ten gevolge van een veelal medogenloze militaire terreur zogenaamd 'politiek stabiel' waren. Zulks gebeurde onder het historisch²⁾ nogal aanvechtbare motto: „Staten kunnen niet failliet gaan“³⁾.

1) Zie bij voorbeeld D.F. Lomax: The developing country debt crisis, Macmillan, Londen 1987, blz. 15-58; J.J. Polak: „Internationaal beleid met betrekking tot betalingsbalansproblemen - 1973 tot 1983“, in De financieel-economische crisis in de wereld, Stenfert Kroese, Leiden 1983, blz. 41.

2) Zie B.J. Cohen: In whose interest? International banking and American foreign policy, Yale University Press, New Haven 1986, blz. 83-118.

3) Zie in dit verband C.F. Karsten: „The international business of banks - recent developments and expectations for the future“, in Het internationale bedrijf van banken, NIBE, Amsterdam 1983, blz. 43; H. Lever en C. Huhne: Debt and danger, Penguin Books, Harmondsworth 1985, blz. 53-54; A. Sampson: The money lenders, vijfde druk, Coronet Books, Londen 1985, blz. 159.

De industriële landen wilden na de tweede olieprijsverhoging in 1979 niet, zoals na de eerste olieprijsverhoging in 1973, de tekorten op hun betalingsbalansen gaan financieren. Integendeel, zij besloten toen hun weer sterk gestegen betalingsbalanstekorten op korte termijn te saneren door middel van een stringent aanpassingsbeleid. Dit resulteerde vrijwel onmiddellijk in een zware economische recessie die vooral voor de betrekkelijk kleine groep van snel industrialiserende ontwikkelingslanden ernstige gevolgen zou hebben.

Allereerst omdat het zeer restrictieve monetaire beleid van de Verenigde Staten een enorme stijging veroorzaakte van de variabele rentetarieven die genoemde ontwikkelingslanden op hun dollarkredieten moesten betalen, terwijl de uitvoer van deze landen naar de industriële landen, alsmede de prijzen die zij hiervoor ontvingen, ten gevolge van de zware economische recessie aanzienlijk daalden¹⁾. Vervolgens omdat deze ontwikkelingslanden dikwijls ook nog de te betalen rente moesten lenen op de kredieten die zij tevoren hadden opgenomen. En ten slotte omdat er vanuit deze overwegend Latijns-Amerikaanse landen ook nog een enorme kapitaalvlucht ontstond die eveneens met additionele bankkredieten werd gefinancierd²⁾. Al deze gebeurtenissen tezamen hadden tot gevolg dat de snel industrialiserende ontwikkelingslanden alleen nog maar hun betalingsbalanstekorten konden financieren op de internationale markt voor dollarkredieten door bij de banken steeds grotere kredieten met hoe langer hoe kortere looptijden op te nemen.

1) Zie J.A.H. de Beaufort Wijnholds en L.G. Thiry: Het internationale bankwezen, Stenfert Kroese, Leiden 1985, blz. 96-97; J. Schatan: World debt - Who is to pay?, Zed Books, Londen 1987, blz. 41; L.C. Thurow: The zero-sum solution, Penguin Books, Harmondsworth 1987, blz. 62-63; Ph. A. Wellons: Passing the buck - banks, governments, and third world debt, Harvard Business School Press, Boston 1986, blz. 229.

2) Zie in dit verband onder anderen W.R. Cline: International debt and the stability of the world economy, Institute for International Economics, Washington 1983, blz. 27; R.M. Kubarych: „The financial vulnerability of the IDC's: six factors”, in A dance along the precipice, Lexington Books, Lexington 1985, blz. 13; J. Schatan: World debt - Who is to pay?, Zed Books, Londen 1987, blz. 45-51 en 110-112; L.C. Thurow: The zero-sum solution, Penguin Books, Harmondsworth 1987, blz. 63.

De al wat meer geïndustrialiseerde ontwikkelingslanden, met name in Latijns Amerika, namen deze kredieten vooral op bij de zeer grote banken in de Verenigde Staten. De door deze banken verstrekte kredieten hadden veelal de vorm van zogenaamde consortiumkredieten of syndicaatsleningen¹⁾. Dit zijn grote (middel)lange bankkredieten van soms wel één miljard Amerikaanse dollar, waarin vaak honderden banken binnen en buiten de Verenigde Staten elk voor een groter of een kleiner deel participeren.

De leiders van deze consortiumkredieten aan de ontwikkelingslanden waren dikwijls de zeer grote Amerikaanse banken die hiervoor hoge inkomsten ontvingen in de vorm van rentemarges en provisies²⁾, terwijl zij het aan deze kredieten verbonden debiteurenrisico konden spreiden over een groot aantal andere banken binnen en buiten de Verenigde Staten. Hoewel de zeer grote Amerikaanse banken die als consortiumleiders optraden op deze manier hun debiteurenrisico bij elk consortiumkrediet konden beperken, nam hun totale kwetsbaarheid voor eventuele verliezen op de kredietverlening aan de ontwikkelingslanden niettemin sterk toe, omdat zij deze consortiumkredieten vooral verstrekten aan een betrekkelijk kleine groep van snel industrialiserende ontwikkelingslanden in Latijns Amerika.

Deze internationale kredietverlening is uiteraard alleen maar verantwoord wanneer de landen die deze kredieten ontvangen een zodanig groot overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans hebben dat zij aan de hieruit voortvloeiende rente- en aflossingsverplichtingen kunnen blijven voldoen. Dit was echter niet altijd het geval. Immers, de snel industrialiserende ontwikkelingslanden hadden, zoals gezegd, in de jaren na de eerste en de tweede oliecrises grote tekorten op de lopende rekening van de betalingsbalans en zij moesten de betaling van rente en aflossing op hun reeds eerder opgenomen kredieten dikwijls zelfs nog financieren met behulp van nieuwe bankkredieten.

1) Zie hieromtrent C.F. Karsten: „The international business of banks - recent developments and expectations for the future”, in Het internationale bedrijf van banken, NIBE, Amsterdam 1983, blz. 34-37; Y.S. Park en J. Zwick: International banking in theory and practice, Addison-Wesley, Reading 1985, blz. 91-108; A. Sampson: The money lenders, vijfde druk, Corocet Books, Londen 1985, blz. 127-130; Ph.A. Wellons: Passing the buck - banks, governments, and third world debt, Harvard Business School Press, Boston 1986, blz. 230-235.

2) Zie Y.S. Park en J. Zwick: International banking in theory and practice, Addison-Wesley, Reading 1985, blz. 18-19.

Welnu, genoemde ontwikkelingslanden konden de tekorten op hun betalingsbalansen blijven financieren met behulp van consortiumkredieten tot vrijdag 13 augustus 1982. Op die dag brak er immers een acute liquiditeitscrisis in Mexico uit en kort daarna ook in de andere landen van Latijns Amerika, die, evenals Mexico, hun industrialisatie voornamelijk met middellange bankkredieten hadden gefinancierd. Deze landen konden toen plotseling hun rente- en aflossingsverplichtingen niet meer nakomen.

Vooraf de twaalf zeer grote Amerikaanse banken, die de voornaamste schuldeisers van bedoelde ontwikkelingslanden zijn en die tezamen meer dan 60 procent van alle Amerikaanse bankkredieten aan de ontwikkelingslanden voor hun rekening nemen¹⁾, kwamen hierdoor in ernstige problemen. Immers, een belangrijk deel van hun activa blijkt thans te bestaan uit kredieten van dubieuze kwaliteit. Dit verklaart dan ook waarom de twaalf grootste Amerikaanse banken, die ongedekte (middel)lange kredieten hebben verstrekt in niet locale valuta's aan de ontwikkelingslanden, zie tabel 1, vanaf ultimo 1983 per saldo vrijwel geen additionele kredieten meer aan de ontwikkelingslanden hebben verleend.

1) Zie in dit verband W.R. Cline: International debt and the stability of the world economy, Institute for International Economics, Washington 1983, blz. 78; K. Lissakers: „Bank regulation and international debt“, in Uncertain future - commercial banks and the third world, Washington 1984, blz. 52.

Tabel 1: Ongedekte, (middel)lange kredieten in niet-locale valuta's van de twaalf grootste Amerikaanse banken aan de ontwikkelingslanden, luidende in miljarden Amerikaanse dollars⁺

<u>Bank</u>	<u>per ultimo</u>			
	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>
Citicorp	15,8	16,0	16,4	16,1
Hank America Corporation	8,5	8,7	8,8	8,0
Chase Manhattan	8,2	8,7	8,3	8,0
Manufacturers Hanover	7,9	8,4	8,0	8,0
Chemical New York Corporation	5,3	5,4	5,3	5,2
J.P. Morgan & Co Incorporated	4,9	5,2	5,2	5,3
Bankers Trust New York Corporation	3,6	3,7	3,7	3,7
First Chicago Corporation	2,7	2,8	2,7	2,6
Continental Illinois Corporation	2,8	2,2	2,1	2,1
First Interstate Bancorp	1,8	1,8	1,8	1,8
Security Pacific Corporation	1,6	1,7	1,6	1,7
Bank of Boston Corporation	1,4	1,2	1,4	1,4
	<u>64,5</u>	<u>65,8</u>	<u>65,3</u>	<u>63,9</u>

+) Exclusief bankkredieten die zijn gedekt door zekerheden, die zich buiten de desbetreffende schuldenlanden bevinden, kortlopende bankkredieten en bankkredieten die luiden in de lokale valuta's van de schuldenlanden.

Bron: Jaarverslagen van bovengenoemde banken.

Daar het zeer onwaarschijnlijk is dat de in tabel 1 vermelde kredieten van de twaalf allergrootste Amerikaanse banken in de toekomst ooit (geheel) zullen worden terugbetaald, is de reële waarde van deze kredieten thans uiterst twijfelachtig geworden. En dit heeft uiteraard weer consequenties voor de solvabiliteit van bovengenoemde twaalf Amerikaanse banken.

3. Solvabiliteit van de twaalf zeer grote Amerikaanse banken

Onder de solvabiliteit van een bank wordt in dit verband verstaan dat een bank steeds over voldoende risicodragend vermogen moet beschikken om eventuele verliezen op de kredietverlening in het kader van haar normale bedrijfsuitoefening te kunnen opvangen. De voor het opvangen van eventuele verliezen op de kredietverlening noodzakelijke omvang van dit risicodragende vermogen kan worden vastgesteld op continuïteitsbasis, dan wel op liquidatiebasis¹⁾.

Handhaving van de solvabiliteit op continuïteitsbasis houdt in dat een bank, en dat geldt dus ook voor elk van de twaalf in tabel 1 genoemde zeer grote Amerikaanse banken, eventuele verliezen op de kredietverlening in binnen- en buitenland geheel moet kunnen opvangen met behulp van het eigen vermogen, zonder dat hierdoor de continuïteit van de betrokken bank in gevaar komt. Zulks is uiteraard alleen mogelijk wanneer het eigen vermogen van elk van de in tabel 1 genoemde banken bestaat uit de volgende, zogenaamde interne vermogenscomponenten: gestort kapitaal op gewone aandelen en op niet-aflosbare preferente aandelen, ingehouden winsten en vrije reserves. Daarom zijn in tabel 2, in tegenstelling tot hetgeen in de Verenigde Staten gebruikelijk is²⁾, de zogenaamde specifieke voorzieningen voor vermoedelijk niet (geheel) inbare bankkredieten niet gerekend tot het risicodragende vermogen van de banken. Bedoelde specifieke voorzieningen staan immers tegenover bepaalde kredieten van deze banken, voornamelijk aan de al enkele jaren in ernstige economische moeilijkheden verkerende landbouw en energiesector in de Verenigde Staten, die men gedeeltelijk als oninbaar moet beschouwen. Zoals in paragraaf 6 zal worden uiteengezet, heeft het tot 1987 geduurd voordat de zeer grote Amerikaanse banken ook specifieke voorzieningen van enige omvang zijn gaan treffen voor hun vermoedelijk niet (geheel) inbare kredieten aan een beperkt aantal zich snel industrialiserende ontwikkelingslanden.

1) Zie L.J.J. van Eekelen: „De ontwikkeling van het solvabiliteitstoezicht van De Nederlandsche Bank”, Maandschrift Economie, 1987, No 2, blz. 135-136.

2) Zie in dit verband R. Dale: Bank supervision around the world, The Group of Thirty, New York 1982, blz. 63.

Tabel 2: Eigen vermogen van de twaalf grootste Amerikaanse banken,
luidende in miljarden Amerikaanse dollars

<u>Bank</u>	<u>per ultimo</u>			
	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>
Citicorp	5,8	6,4	7,8	9,1
Bank America Corporation	5,1	5,1	4,6	4,0
Chase Manhattan	3,4	4,0	4,4	4,9
Manufacturers Hanover	2,7	3,3	3,6	3,8
Chemical New York Corporation	2,3	2,5	2,8	3,1
J.P. Morgan & Co Incorporated	3,3	3,7	4,4	5,1
Bankers Trust New York Corporation	1,8	2,1	2,5	2,7
First Chicago Corporation	1,7	1,9	2,1	2,4
Continental Illinois Corporation	1,8	1,7	1,9	2,1
First Interstate Bancorp	2,1	2,3	2,5	2,8
Security Pacific Corporation	1,8	2,0	2,4	2,9
Bank of Boston Corporation	1,0	1,2	1,5	1,8
	<u>32,8</u>	<u>36,2</u>	<u>40,5</u>	<u>44,7</u>

Bron: Jaarverslagen van bovengenoemde banken.

Uit tabel 2 blijkt dat, met uitzondering van Bank America Corporation, waarvan het eigen vermogen ten gevolge van de zware verliezen die deze bank in de jaren 1985 en 1986 heeft geleden aanzienlijk is gedaald, de allergrootste Amerikaanse banken hun eigen vermogen sedert het ontstaan van de schuldencrisis belangrijk hebben kunnen versterken. Deze versterking van het eigen vermogen van de zeer grote Amerikaanse banken kwam vooral tot stand op aandringen van de toezichthoudende instanties op het bankwezen in de Verenigde Staten. De Amerikaanse toezichthouders hebben immers, in tegenstelling tot de toezichthoudende instanties in de meeste Europese landen, er tot nu toe niet bij hun banken op aangedrongen om rigoureuus af te schrijven op hun vermoedelijk niet (geheel) inbare kredieten aan de ontwikkelingslanden, maar wel om periodiek hun kapitaal te verhogen¹⁾.

1) Zie K. Lissaker: „Bank regulation and international debt”, in Uncertain future - commercial banks and the third world, Overseas Development Council, Washington 1984, blz. 64.

Dit heeft tot gevolg gehad dat de twaalf zeer grote Amerikaanse banken tezamen, door middel van emissies van nieuwe aandelen en winstinhoudingen, hun eigen vermogen in totaal met ruim een derde hebben verhoogd van 32,8 miljard dollar per ultimo 1983 tot 44,7 miljard dollar per ultimo 1986. Deze enorme verhoging van het eigen vermogen van genoemde twaalf Amerikaanse banken is echter nog lang niet voldoende om ook maar bij benadering te kunnen spreken van een herstel van de solvabiliteit op continuïteitsbasis. Uit een vergelijking van tabel 1 en tabel 2 blijkt immers duidelijk hoezeer de zeer grote Amerikaanse banken ten gevolge van een onverantwoorde kredietverlening in de jaren vóór het uitbreken van de schulden crisis reeds hun solvabiliteit op continuïteitsbasis ernstig in gevaar hadden gebracht. Immers, zelfs na de enorme verhoging van het eigen vermogen van de allergrootste Amerikaanse banken in de jaren na 1983 hebben zij nog steeds meer dan hun totale eigen vermogen uitstaan in de vorm van veelal bevroren kredieten aan de ontwikkelingslanden. Dit blijkt uit tabel 3, waarin de ongedekte, (middel)lange kredieten die de twaalf zeer grote Amerikaanse banken aan de ontwikkelingslanden hebben verstrekt, zie tabel 1, zijn uitgedrukt als een percentage van het eigen vermogen van deze banken, zie tabel 2.

Tabel 3: Ongedekte, (middel)lange kredieten aan de ontwikkelingslanden als een percentage van het eigen vermogen

<u>Bank</u>	<u>per ultimo</u>			
	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>
Citicorp	272	250	210	177
Bank America Corporation	167	171	191	200
Chase Manhattan	241	218	188	163
Manufacturers Hanover	293	255	222	211
Chemical New York Corporation	230	216	189	168
J.P. Morgan & Co Incorporated	149	141	118	104
Bankers Trust New York Corporation	200	176	148	137
First Chicago Corporation	159	147	129	108
Continental Illinois Corporation	156	129	111	100
First Interstate Bancorp	86	78	72	64
Security Pacific Corporation	89	85	67	59
Bank of Boston Corporation	140	100	93	78
	<u>197</u>	<u>182</u>	<u>161</u>	<u>143</u>

Bron: Berekend aan de hand van tabel 1 en tabel 2.

Handhaving van de solvabiliteit op liquidatiebasis houdt daarentegen in dat wanneer een bank, en dat geldt dus ook voor elk van de twaalf in tabel 1 genoemde zeer grote Amerikaanse banken, ten gevolge van eventuele verliezen op de kredietverlening haar bedrijf niet langer kan continueren en tot liquidatie moet overgaan, zij de geleden verliezen dan geheel moet kunnen opvangen met behulp van het zogenaamde aansprakelijke vermogen. Dit aansprakelijke vermogen van de Amerikaanse banken omvat sedert de invoering van nieuwe voorschriften in de Verenigde Staten met betrekking tot de internationale kredietverlening van de banken in 1983, naast het eigen vermogen, ook de achtergestelde vreemde schulden van de banken¹⁾. Deze achtergestelde vreemde schulden van de banken vormen immers in geval van een bankfaillissement een extra zekerheid voor de bankcrediteuren. In dit verband dient overigens wel te worden opgemerkt dat langlopende bankobligaties, in afwijking van hetgeen de toezichthoudende instanties in de Verenigde Staten toestaan, in deze analyse niet tot het aansprakelijke vermogen van de banken wordt gerekend.

Bij de beoordeling van de solvabiliteit van een bank dient uiteraard slechts een beperkte waarde te worden toegekend aan de achtergestelde vreemde schulden van een bank. Een bank kan deze zogenaamde externe vermogenscomponenten immers niet aanspreken voor het opvangen van eventuele verliezen op de kredietverlening wanneer de desbetreffende bank haar bedrijf wil voortzetten, maar alleen wanneer zij haar bedrijf liquideert. Met andere woorden: de handhaving van de solvabiliteit op liquidatiebasis van de twaalf zeer grote Amerikaanse banken houdt als zodanig nog geen garantie in voor het goed functioneren en het voortbestaan van het Amerikaanse bankwezen.

Het aansprakelijke vermogen van elk van de twaalf zeer grote Amerikaanse banken is vanaf ultimo 1983 weergegeven in tabel 4.

1) Zie hieromtrent K. Lissakers: „Bank regulation and international debt”, in Uncertain future - commercial banks and the third world, Overseas Development Council, Washington 1984, 55-56; Y.S. Park en J. Zwick: International banking in theory and practice, Addison-Wesley, Reading 1985, blz. 73.

Tabel 4: Aansprakelijk vermogen van de twaalf grootste Amerikaanse banken,
luidende in miljarden Amerikaanse dollars

<u>Bank</u>	<u>per ultimo</u>			
	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>
Citicorp	5,8	6,7	9,7	11,7
Bank America Corporation	5,1	5,9	5,8	5,2
Chase Manhattan	3,4	4,4	4,8	5,2
Manufacturers Hanover	2,7	3,6	4,0	4,3
Chemical New York Corporation	2,4	2,8	3,5	3,7
J.P. Morgan & Co Incorporated	3,5	4,0	4,8	5,6
Bankers Trust New York Corporation	2,0	2,5	3,4	3,7
First Chicago Corporation	1,8	2,2	2,7	3,1
Continental Illinois Corporation	1,8	1,8	2,0	2,2
First Interstate Bancorp	2,2	2,5	2,8	3,0
Security Pacific Corporation	1,8	2,2	2,9	3,4
Bank of Boston Corporation	1,0	1,3	1,6	2,8
	<u>33,5</u>	<u>39,9</u>	<u>48,0</u>	<u>53,9</u>

Bron: Jaarverslagen van bovengenoemde banken.

Tabel 4 toont aan dat met uitzondering van Bank America Corporation, die in de jaren 1985 en 1986 zware verliezen had geleden, de andere in deze tabel genoemde zeer grote Amerikaanse banken hun aansprakelijke vermogen sedert het uitbreken van de schulden crisis aanzienlijk hebben versterkt. Immers, terwijl het totale aansprakelijke vermogen van de twaalf grootste Amerikaanse banken per ultimo 1983 slechts 0,7 miljard dollar hoger was dan het totale eigen vermogen, nam dit verschil per ultimo 1984 toe tot 3,7 miljard dollar, per ultimo 1985 tot 7,5 miljard dollar en per ultimo 1986 tot 9,2 miljard dollar (zie tabel 2 en tabel 4). De grootste Amerikaanse bank, Citicorp, blijkt haar aansprakelijke vermogen zelfs in drie jaar tijd te hebben verdubbeld.

De twaalf grootste Amerikaanse banken hebben onder andere door het aantrekken van achtergestelde vreemde schulden hun totale aansprakelijke vermogen met ruim zestig procent kunnen verhogen van 33,5 miljard dollar per ultimo 1983 tot 53,9 miljard dollar per ultimo 1986. Ondanks deze enorme verhoging van het totale aansprakelijke vermogen van genoemde twaalf zeer grote Amerikaanse banken blijkt dat de solvabiliteit op liquidatiebasis, zeker voor wat betreft de acht à negen grootste Amerikaanse banken, per ultimo 1986 nog niet is hersteld.

De Amerikaanse banken lopen immers niet alleen grote risico's ten aanzien van hun vermoedelijk niet (geheel) inbare vorderingen op een beperkt aantal zich snel industrialiserende ontwikkelingslanden. De Amerikaanse banken lopen ook grote risico's ten aanzien van hun kredietverlening aan de landbouw en de energiesector in de Verenigde Staten, waar tegenover zij eveneens aansprakelijk vermogen moeten hebben staan.

Dit oordeel wordt nog versterkt wanneer het bericht¹⁾ juist mocht blijken dat de Amerikaanse banken veel achtergestelde vreemde schulden niet hebben opgenomen bij het publiek, maar bij andere banken. De solvabiliteit op liquidatiebasis van de zeer grote Amerikaanse banken zou in dat geval immers niet werkelijk zijn versterkt, maar slechts schijnbaar.

Een vergelijking van tabel 1 en tabel 4 laat zien dat, ook na de enorme verhoging van het aansprakelijke vermogen vanaf ultimo 1983, ten minste nog vijf van de allergrootste Amerikaanse banken per ultimo 1986 meer dan hun totale aansprakelijke vermogen hebben uitstaan in de vorm van veelal bevroren kredieten aan de ontwikkelingslanden. Dit blijkt uit tabel 5, waarin voor de twaalf zeer grote Amerikaanse banken de ongedekte, (middel)lange kredieten aan de ontwikkelingslanden, zie tabel 1, zijn weergegeven als een percentage van het aansprakelijke vermogen, zie tabel 4.

1) Zie in dit verband H. Lever en C. Euhne: Debt and danger, Penguin Books, Harmondsworth 1985, blz. 78.

Tabel 5: Ongedekte, (middel)lange kredieten aan de ontwikkelingslanden als een percentage van het aansprakelijke vermogen van de twaalf grootste Amerikaanse banken

<u>Bank</u>	<u>per ultimo</u>			
	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>
Citicorp	272	239	169	138
Bank America Corporation	167	148	152	154
Chase Manhattan	241	198	173	154
Manufacturers Hanover	293	233	200	186
Chemical New York Corporation	221	193	151	141
J.P. Morgan & Co Incorporated	140	130	108	95
Bankers Trust New York Corporation	180	148	109	100
First Chicago Corporation	150	127	100	84
Continental Illinois Corporation	156	122	105	95
First Interstate Bancorp	82	72	64	60
Security Pacific Corporation	89	77	55	50
Bank of Boston Corporation	140	92	88	50
	<u>193</u>	<u>165</u>	<u>136</u>	<u>119</u>

Bron: Herekend aan de hand van tabel 1 en tabel 4.

Omdat blijkens tabel 3 en tabel 5 slechts de allergrootste van de twaalf zeer grote Amerikaanse banken per ultimo 1986 meer dan hun totale eigen vermogen, respectievelijk meer dan hun totale aansprakelijke vermogen hebben uitstaan in de vorm van grotendeels bevroren kredieten aan de ontwikkelingslanden, voornamelijk in Latijns Amerika, mag men hieruit niet concluderen dat alleen deze banken zowel op continuïteitsbasis als op liquidatiebasis in ernstige solvabiliteitsproblemen verkeren. En dat alle andere banken binnen en buiten de Verenigde Staten die minder dan hun totale eigen vermogen of die minder dan hun totale aansprakelijke vermogen in dergelijke kredieten hebben uitstaan geen solvabiliteitsproblemen hebben.

Men kan de zeer grote Amerikaanse banken immers niet losmaken van het sterk geïntegreerde internationale bankwezen. De banken zijn tegenwoordig over de hele wereld met elkaar verbonden door hun interbancaire deposito's die ongeveer een kwart tot een-derde van het balanstotaal van de banken uitmaken¹⁾. Dit betekent dat een faillissement van enkele zeer grote Amerikaanse banken, bij voorbeeld omdat Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela gezamenlijk een moratorium afkondigen, tot gevolg heeft dat ook vele andere banken binnen en buiten de Verenigde Staten in grote liquiditeitsproblemen komen²⁾.

1) Zie C.F. Karsten: De internationale schulden crisis, Rotterdamse Monetaire Studies, No 7, 1983, blz. 24.

2) Zie J. Schatan: World debt - Who is to pay?, Zed Books, Londen 1987, blz. 105.

4. Solvabiliteit van de Amerikaanse banken in geval van een moratorium

Veronderstel dat de vier grootste debiteurlanden van het Amerikaanse bankwezen in Latijns Amerika - Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela - om de een of andere reden in de nabije toekomst niet langer hun rente- en aflossingsverplichtingen zouden kunnen/willen nakomen¹⁾. Met andere woorden: genoemde landen kondigen een zogenaamd moratorium af, dat wil zeggen zij verklaren niet langer aan hun internationale betalingsverplichtingen te kunnen/willen voldoen²⁾. Omdat het niet waarschijnlijk is dat als één van deze vier landen een moratorium afkondigt dat dan de drie andere landen hun rente- en aflossingsverplichtingen wel zullen blijven nakomen, wordt in het hiernavolgende verondersteld dat een gezamenlijk moratorium wordt afgekondigd.

Een dergelijk moratorium zou de Amerikaanse banken echter wel noodzaken hun kredieten aan Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela geheel af te schrijven. De omvang van deze kredieten aan Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela is voor wat betreft de twaalf zeer grote Amerikaanse banken, zoals blijkt uit tabel 6, sedert 1983 vrijwel niet veranderd.

Tabel 6: Ongedekte, (middel)lange kredieten in niet-locale valuta's van de twaalf grootste Amerikaanse banken aan Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela, luidende in miljarden Amerikaanse dollars

<u>Bank</u>	<u>per ultimo</u>			
	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>
Citicorp	10,3	10,3	10,1	9,8
Bank America Corporation	7,7	7,4	7,2	6,9
Chase Manhattan	6,1	6,7	6,7	6,4
Manufacturers Hanover	6,5	6,8	6,5	6,7
Chemical New York Corporation	3,9	4,0	4,0	4,0
J.P. Morgan & Co Incorporated	4,2	4,4	4,4	4,5
Bankers Trust New York Corporation	2,7	2,8	2,8	2,8
First Chicago Corporation	2,1	2,3	2,3	2,2
Continental Illinois Corporation	2,0	1,8	1,7	1,6
First Interstate Bancorp	1,3	1,3	1,2	1,2
Security Pacific Corporation	1,2	1,2	1,2	1,3
Bank of Boston Corporation	0,8	0,8	0,9	0,9
	<u>48,8</u>	<u>49,8</u>	<u>49,0</u>	<u>48,3</u>

Bron: Jaarverslagen van bovengenoemde banken.

1) Zie bij voorbeeld B.J. Cohen: In whose interest? International banking and American foreign policy, Yale University Press, New Haven 1986, blz. 290-291.

2) Zie P.D. van Loo (red.): De internationale schulden crisis, Rotterdamse Monetaire Studies, No 7, 1983, blz. 19.

Een vergelijking van tabel 1 en tabel 6 toont aan dat de twaalf grootste Amerikaanse banken gemiddeld ongeveer drie-kwart van hun ongedekte (middel)lange kredieten in niet-locale valuta's hebben uitstaan in Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela. De sterke concentratie van de kredietverlening in genoemde vier landen impliceert uiteraard wel dat, als deze vier landen gezamenlijk een moratorium zouden afkondigen, de solvabiliteit op continuïteitsbasis van de zeer grote Amerikaanse banken ernstig in gevaar komt.

De Amerikaanse bankwetgeving bepaalde weliswaar tot 1983 dat de kredietverlening van een bank aan één debiteur of aan een groep van onderling verbonden debiteuren niet meer mocht bedragen dan 10 procent van het eigen vermogen van een bank. Maar de toezichhoudende autoriteiten op het Amerikaanse bankwezen hebben mede met het oog op de buitenlandse betrekkingen en de exportbevordering van de Verenigde Staten dit reeds uit 1864 stammende bankvoorschrift zodanig geïnterpreteerd dat er geen consolidatie was vereist van de kredietverlening aan buitenlandse overheidsbedrijven met een zelfstandige bron van inkomsten die bovendien de uit de kredieten verkregen gelden wilden aanwenden voor de eigen bedrijfsdoeleinden¹⁾.

Deze interpretatie heeft tot gevolg gehad dat de twaalf zeer grote Amerikaanse banken enorme kredieten konden verstrekken aan de overheden van landen zoals Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela. Deze interpretatie van genoemd bankvoorschrift ter beperking van de maximale omvang van de individuele debiteurenrisico's, dat in 1983 overigens werd verhoogd van 10 tot 15 procent, houdt bovendien geen rekening met het zogenaamde landenrisico. Immers, als de rente- en aflossingsverplichtingen van Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela in buitenlandse valuta luiden, dan zijn uiteindelijk de centrale banken, dat wil in laatste instantie zeggen de overheden van Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela verantwoordelijk voor de betaling van rente en aflossing op deze door de Amerikaanse banken verstrekte kredieten.

Het gevaar voor de solvabiliteit op continuïteitsbasis ten gevolge van een sterke concentratie van de kredietverlening blijkt uit tabel 7, waarin de ongedekte, (middel)lange kredieten in niet-locale valuta's van de twaalf grootste Amerikaanse banken aan Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela, zie tabel 6, zijn weergegeven als een percentage van het eigen vermogen van deze banken, zie tabel 2.

1) Zie hieromtrent Ph.A. Wellons: Passing the buck - Banks, governments, and third world debt, Harvard Business School Press, Boston 1986, blz. 99-116.

Tabel 7: Ongedekte, (middel)lange kredieten aan Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela als een percentage van het eigen vermogen van de twaalf grootste Amerikaanse banken

<u>Bank</u>	<u>per ultimo</u>			
	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>
Citicorp	178	161	130	108
Bank America Corporation	151	145	157	173
Chase Manhattan	179	168	152	131
Manufacturers Hanover	241	206	181	176
Chemical New York Corporation	170	160	143	129
J.P. Morgan & Co Incorporated	127	119	100	88
Bankers Trust New York Corporation	150	133	112	104
First Chicago Corporation	124	121	110	92
Continental Illinois Corporation	111	106	89	76
First Interstate Bancorp	62	57	48	43
Security Pacific Corporation	67	60	50	45
Bank of Boston Corporation	80	67	60	50
	<u>148</u>	<u>138</u>	<u>121</u>	<u>108</u>

Bron: Berekend aan de hand van tabel 2 en tabel 6.

Veronderstel nu dat de specifieke voorzieningen die bovengenoemde twaalf zeer grote Amerikaanse banken in overleg met de toezichthoudende instanties van de Verenigde Staten hebben vastgesteld toereikend zijn voor de aanwijsbaar te verwachten verliezen op de binnenlandse kredietverlening en voorts dat zij geen verliezen zullen lijden op de kredietverlening aan alle andere ontwikkelingslanden. Op grond van deze twee nogal optimistische veronderstellingen kan men dan uit tabel 7 aflezen dat een gezamenlijk moratorium van Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela tot gevolg heeft dat ten minste zes van de allergrootste Amerikaanse banken hun bedrijf niet meer zelfstandig kunnen voortzetten. Het eigen vermogen van bedoelde zes banken zou dan immers negatief zijn¹⁾.

1) Zie in dit verband L.C. Thurow: The zero-sum solution, Penguin Books, Harmondsworth 1987, blz. 61.

Maar ook wanneer men veronderstelt dat ten gevolge van de afkondiging van een gezamenlijk moratorium door Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela bovengenoemde zes van de allergrootste Amerikaanse banken hun bedrijf liquideren, zouden ten minste nog vier van de zeer grote Amerikaanse banken per ultimo 1986 niet in staat zijn geweest om de verliezen die uit zo'n moratorium voortvloeien met behulp van het aansprakelijke vermogen geheel op te vangen. Met andere woorden: de sterke concentratie van de kredietverlening van de Amerikaanse banken in Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela heeft ook de solvabiliteit op liquidatiebasis van de zeer grote Amerikaanse banken ernstig aangetast. Dit blijkt uit tabel 8, waarin de ongedekte (middel)lange kredieten in niet-locale valuta's van de twaalf grootste Amerikaanse banken aan Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela, zie tabel 6, zijn uitgedrukt als een percentage van het aansprakelijke vermogen van deze banken, zie tabel 4.

Tabel 8: Ongedekte, (middel)lange kredieten aan Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela als een percentage van het aansprakelijke vermogen van de twaalf grootste Amerikaanse banken

<u>Bank</u>	<u>per ultimo</u>			
	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>
Citicorp	178	154	104	85
Bank America Corporation	151	125	124	133
Chase Manhattan	179	152	140	123
Manufacturers Hanover	241	189	163	156
Chemical New York Corporation	162	143	114	108
J.P. Morgan & Co Incorporated	120	110	92	80
Bankers Trust New York Corporation	135	112	82	76
First Chicago Corporation	117	105	85	71
Continental Illinois Corporation	111	100	85	73
First Interstate Bancorp	59	52	43	40
Security Pacific Corporation	67	55	41	38
Bank of Boston Corporation	80	62	56	32
	<u>146.</u>	<u>125</u>	<u>102</u>	<u>90</u>

Bron: Berekend aan de hand van tabel 4 en tabel 6.

Als de zeer grote Amerikaanse banken ten gevolge van een gezamenlijk afgekondigd moratorium van Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela insolvabel zouden worden, kunnen zij hun bedrijf uiteraard niet blijven voortzetten. Sommige academische economen¹⁾ zijn weliswaar van mening dat banken, net als andere bedrijven, in een dergelijke situatie hun menselijke en fysieke produktiefactoren kunnen gebruiken om de huidige verliezen door toekomstige winsten goed te maken.

Deze opvatting dient men echter met C.F. Karsten²⁾, C.J. Rijnvos³⁾ en L.C. Thurow⁴⁾ als weinig realistisch te beschouwen. Immers, in een dergelijke situatie zullen niet alleen de bankcrediteuren, maar vooral ook de andere banken, die wel solvabel zijn, niet geneigd zijn om aan de insolvabele banken nog gelden toe te vertrouwen, zelfs indien de insolvabele banken bereid zouden zijn hiervoor zeer hoge interesttarieven te betalen, boven het door de 'Federal Deposit Insurance Corporation' gegarandeerde bedrag van 100.000 Amerikaanse dollar. En dit betekent uiteraard dat de insolvabele banken ook niet meer in staat zijn om hun kredietverlening te financieren door het aantrekken van passiva.

1) Zie onder anderen K. Brunner, M. Fratiani, M. Goldman, J.L. Jordan, A.H. Melzer en A.J. Schwartz: „Het internationale schuldenprobleem, insolvabiliteit en illiquiditeit - een beleidsvoorstel“, in P.D. van Loo (red.), De internationale schulden crisis, Rotterdamse Monetaire Studies, No 7, 1983, blz. 15.

2) Zie C.F. Karsten: De internationale schulden crisis, Rotterdamse Monetaire Studies, No 7, 1983, blz. 23-25.

3) Zie C.J. Rijnvos: De internationale schulden crisis, Rotterdamse Monetaire Studies, No 7, 1983, blz. 31.

4) Zie eveneens L.C. Thurow: The zero-sum solution, Penguin Books, Harmondsworth 1987, blz. 61.

5. Nationalisatie van de zeer grote banken in geval van insolventie

Hoewel een aantal van de allergrootste Amerikaanse banken in geval van een gezamenlijk afgekondigd moratorium door Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela geheel insolvent zou zijn, zowel op continuïteitsbasis, zie tabel 7, als op liquidatiebasis, zie tabel 8, is het niettemin in de huidige situatie vrijwel ondenkbaar dat de zeer grote Amerikaanse banken ooit failliet zullen worden verklaard. Wanneer zeer grote Amerikaanse banken failliet gaan, omdat zij hun kredieten aan Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela geheel moeten afschrijven, zouden de maatschappelijke kosten die aan een dergelijk bankfaillissement zijn verbonden de bedrijfseconomische kosten immers verre overtreffen.

Een faillissement van één of meer zeer grote Amerikaanse banken leidt immers vrijwel zeker tot een snel om zich heen grijpende bankcrisis, zowel binnen als buiten de Verenigde Staten. Hierdoor zouden niet alleen een groot aantal crediteuren en debiteuren van zo'n failliete bank in ernstige moeilijkheden kunnen komen, maar via de interbancaire markten voor dollardeposito's en dollarkredieten ook zeer veel andere banken binnen en buiten de Verenigde Staten. De kredietverlening van de banken binnen en buiten de Verenigde Staten zou hierdoor sterk kunnen inkrimpen, hetgeen weer deflatoire gevolgen heeft voor de economische kringloop, zowel in de Verenigde Staten zelf als daarbuiten. En dit zou wel eens kunnen leiden tot een economische depressie die vergelijkbaar is met die van de jaren dertig¹⁾. Welnu, de maatschappelijke kosten van zo'n depressie zijn dermate hoog dat het vrijwel is uitgesloten dat de toezichhoudende instanties in de Verenigde Staten één of meer zeer grote Amerikaanse banken ooit failliet zullen laten gaan²⁾.

 banken

1) Zie in dit verband onder anderen M. Friedman en A.J. Schwartz: The great contraction 1929-1933, Princeton University Press, Princeton 1971 en G.P. Kindleberger: A financial history of western Europe, Allen and Unwin, Londen 1984.

2) Y.S. Park en J. Zwick: International banking in theory and practice, Addison-Wesley, Reading 1985, blz. 68; J. Schatan: World debt - Who is to pay?, Zed Books, Londen 1987, blz. 105; L.C. Thurow: The zero-sum solution, Penguin Books, Harmondsworth 1987, blz. 69.

In geval dat Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela gezamenlijk een moratorium afkondigen, zullen de belangrijkste instanties die toezicht houden op het bankwezen van de Verenigde Staten, met name de 'Federal Deposit Insurance Corporation', de 'Comptroller of the Currency' en de 'Federal Reserve System'¹⁾, tezamen met de federale regering van de Verenigde Staten vrijwel zeker de zowel feitelijk als juridisch insolvent geworden zeer grote Amerikaanse banken overnemen, dat wil zeggen nationaliseren²⁾. Dit betekent uiteraard niet dat voortaan de toezichthoudende instanties op het bankwezen van de Verenigde Staten de solvabiliteit van de Amerikaanse banken zullen garanderen door elke bank die in solvabiliteitsproblemen is geraakt te nationaliseren. Relatief kleine banken van voornamelijk plaatselijke of regionale betekenis die het financiële systeem van de Verenigde Staten niet in gevaar kunnen brengen, zal men, zoals tot nu toe gebruikelijk, ook in de toekomst betrekkelijk gemakkelijk failliet laten gaan³⁾. Dit beleid heeft uiteraard wel invloed op de concurrentieverhoudingen in het bankwezen van de Verenigde Staten, want het betekent in feite dat de Amerikaanse overheid zich garant stelt voor de verplichtingen van de zeer grote Amerikaanse banken.

-
- 1) Zie in dit verband W.Eizinga en I.H. Giddy: „Het solvabiliteitstoezicht en de collectieve garantieregeling in de Verenigde Staten en Nederland“, Bank- en Effectenbedrijf, september 1979, blz. 288; D.F. Lomax: The developing country debt crisis, Macmillan, Londen 1987, blz. 194 en 232.
- 2) Zie B.J. Cohen: In whose interest? International banking and American foreign policy, Yale University Press, New Haven 1986, blz. 295; G. Hector: „The nationalisation of Continental Illinois“, Fortune, 20 augustus 1984, blz. 125-128; H. Kaufman: Interest rates, the markets, and the new financial world, Times Books, New York 1986, blz. 56-57 en 200-201; H. Lever en C. Huhne: Debt and danger, Penguin Books, Harmondsworth 1985, blz. 18, 22, 29, 116-127 en 131; D.F. Lomax: The developing country debt crisis, Macmillan, Londen 1987, blz. 171-175; L.C. Thurow: The zero-sum solution, Penguin Books, Harmondsworth 1987, blz. 60-69.
- 3) Zie hieromtrent K. Lissaker: „Bank regulation and international debt“, in Uncertain future - commercial banks and the third world, Washington, D.C. -1984, blz. 46; L.C. Thurow: The zero-sum solution, Penguin Books, Harmondsworth 1987, blz. 60.

De bijzondere positie van de allergrootste Amerikaanse banken bleek duidelijk in 1984, toen de houders van niet-verzekerde grote bankdeposito's geen vertrouwen meer hadden in Continental Illinois Corporation, omdat deze bank te veel kredieten van twijfelachtige kwaliteit had uitstaan. De opvragingen begonnen hoe langer hoe meer de inleggingen te overtreffen en toen Continental Illinois Corporation haar uitstaande kredieten en beleggingen niet snel genoeg kon liquideren, dreigde zij failliet te gaan. Op het hoogtepunt van de crisis moest Continental Illinois Corporation dagelijks zelfs zes miljard dollar lenen bij de centrale bank¹⁾. De houders van niet-verzekerde grote deposito's begonnen in die tijd ook al gelden terug te vragen bij Manufacturers Hanover, een andere zeer grote Amerikaanse bank²⁾.

De toezichthoudende instanties op het bankwezen van de Verenigde Staten zijn toen, ter voorkoming van een verdere uitbreiding van deze bankcrisis, genoemde twee banken te hulp gekomen door ook garanties af te geven voor de niet-verzekerde grote deposito's en de uitstaande obligaties van deze twee zeer grote Amerikaanse banken. En hiermee hebben de instanties die toezicht houden op het bankwezen van de Verenigde Staten een precedent geschapen, op grond waarvan zij uiteraard ook in de toekomst deze verplichtingen van de andere zeer grote Amerikaanse banken zullen moeten garanderen.

Tijdens een bankcrisis kunnen de andere banken een zeer grote bank die via solvabiliteitsproblemen in liquiditeitsproblemen is gekomen uiteraard niet overnemen, omdat de andere grote banken dan met vrijwel dezelfde problemen worstelen en omdat de kleine banken, die hun interbancaire deposito's vooral bij de grote banken hebben uitstaan, zodanig met deze grote banken zijn verbonden dat zij eveneens solvabiliteitsproblemen hebben. Kortom: de toezichthoudende instanties van de Verenigde Staten zijn in geval van een gezamenlijk moratorium van Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela genoodzaakt een groot deel van het Amerikaanse bankwezen te nationaliseren!

1) Zie H. Lever en C. Huhne: Debt and danger, Penguin Books, Harmondsworth 1985, blz. 120.

2) Zie in dit verband S. Bartlett: „The turn-around trauma at Manufacturers Hanover”, Business Week, 24 augustus 1987, blz 34; L.C. Thurow: The zero-sum solution, Penguin Books, Harmondsworth 1987, blz. 56.

6. Specifieke voorzieningen van de zeer grote Amerikaanse banken voor hun kredieten aan de ontwikkelingslanden

De zeer grote Amerikaanse banken hebben uiteraard al een aantal maatregelen genomen om te voorkomen dat zij zouden worden genationaliseerd op grond van de solvabiliteitsproblemen die zijn ontstaan ten gevolge van hun niet verantwoorde kredietverlening vóór 1983 aan een betrekkelijk kleine groep van snel industrialiserende ontwikkelingslanden. Bedoelde banken hebben zulks allereerst gedaan door vanaf 1983 per saldo weinig of geen addititonele, ongedekte kredieten meer te verstrekken aan de ontwikkelingslanden, zie tabel 1 en tabel 6. Vervolgens hebben zij dit gedaan door vanaf 1983 jaarlijks het eigen vermogen, zie tabel 2, alsmede het aansprakelijke vermogen, zie tabel 4, sterk te verhogen en ten slotte door vanaf mei 1987 ten laste van de winst forse voorzieningen te treffen voor hun vermoedelijk niet (geheel) inbaar geworden kredieten aan een aantal ontwikkelingslanden.

Deze zogenaamde specifieke voorzieningen zijn getroffen naar aanleiding van het officiële moratorium dat Brazilië op 20 februari 1987 had afgekondigd¹⁾. Dit moratorium had onder andere tot gevolg dat de twaalf zeer grote Amerikaanse banken op grond van de huidige bankwetgeving van de Verenigde Staten genoodzaakt waren om drie maanden later, dus in mei 1987, hun kredieten aan Brazilië op kasbasis te plaatsen. Dit houdt in dat de Amerikaanse banken de achterstallige rentebetalingen op hun uitstaande kredieten aan Brazilië pas in hun boeken als inkomen mogen verantwoorden nadat zij deze rente effectief hebben ontvangen²⁾.

Genoemd voorschrift van de bankwetgeving van de Verenigde Staten heeft uiteraard een negatieve invloed op de winstcijfers van de Amerikaanse banken. Daarom proberen deze banken zoveel mogelijk te voorkomen dat hun kredieten op kasbasis moeten worden geplaatst, desnoods door additionele, door zekerheden gedekte kredieten te verstrekken ter financiering van de achterstallige rentebetalingen. Deze handelwijze van de Amerikaanse banken vormt een belangrijke verklaring voor het voortzetten van de kredietverlening aan tal van ontwikkelingslanden, ook nadat deze landen hun rente- en aflossingsverplichtingen niet meer konden nakomen.

1) Zie hieromtrent The Wall Street Journal, maandag 23 februari 1987, blz. 9.

2) Zie onder meer D.F. Lomax: The developing country debt crisis, Macmillan, Londen 1987, blz. 191-192.

De specifieke voorzieningen die de twaalf zeer grote Amerikaanse banken hebben getroffen voor de aanwijsbaar te verwachten verliezen op hun kredietverlening aan de ontwikkelingslanden bedroegen medio 1987, zie tabel 9, kolom 1, in totaal 12,7 miljard dollar. Dit bedrag is uiteraard niet voldoende om de solvabiliteit van bedoelde Amerikaanse banken te garanderen en men dient dit bedrag steeds duidelijk gescheiden te houden van de reeds bestaande specifieke voorzieningen voor de aanwijsbaar te verwachten verliezen op bankkredieten aan de thans in ernstige moeilijkheden verkerende Amerikaanse landbouw en energiesector.

Tabel 9: Specifieke voorzieningen van de twaalf grootste Amerikaanse banken voor hun kredieten aan de ontwikkelingslanden per medio 1987 in absolute bedragen en als percentages van genoemde kredieten per ultimo 1986 aan alle ontwikkelingslanden (tabel 1) en aan Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela (tabel 6)

<u>Bank</u>	<u>Specifieke voorzieningen</u>		
	<u>in miljarden Amerikaanse dollars</u>	<u>als een percentage van de bankkredieten aan</u>	
		<u>ontwikkelingslanden</u>	<u>Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela</u>
Citicorp	3,0	18,6	30,6
Bank America Corporation	1,1	13,8	15,9
Chase Manhattan	1,6	20,0	25,0
Manufacturers Hanover	1,7	21,3	25,4
Chemical New York Corporation	1,1	21,1	27,5
J.P. Morgan & Co Incorporated	0,9	17,0	20,0
Bankers Trust New York Corporation	0,7	19,0	25,0
First Chicago Corporation	0,8	30,8	36,4
Continental Illinois Corporation	0,5	23,8	31,2
First Interstate Bancorp	0,5	27,8	41,7
Security Pacific Corporation	0,5	29,4	38,5
Bank of Boston Corporation	0,3	21,4	33,3
	<u>12,7</u>	<u>19,9</u>	<u>26,3</u>

Bron: The Wall Street Journal, woensdag 17 juni 1987, blz. 11 en vrijdag 3 juli 1987, blz. 12.

Beziet men de medio 1987 gemaakte specifieke voorzieningen van elk van de twaalf zeer grote Amerikaanse banken in verhouding tot hun ongedekte, (middel)lange kredieten in niet-locale valuta's aan de ontwikkelingslanden per ultimo 1986, zie tabel 9, kolom 2, dan blijken met name Bank America Corporation en zij het in mindere mate, ook J.P. Morgan & Co Incorporated, relatief geringe specifieke voorzieningen te hebben getroffen. Maar ook wanneer men de medio 1987 gemaakte specifieke voorzieningen van elk van de twaalf zeer grote Amerikaanse banken beschouwt in verhouding tot hun totale kredietverlening aan Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela per ultimo 1986, zie tabel 9, kolom 3, dan blijken Bank America Corporation en J.P. Morgan & Co Incorporated eveneens geringe specifieke voorzieningen te hebben getroffen.

De Amerikaanse banken hebben in de periode die ligt tussen het uitbreken van de schulden crisis in augustus 1982 en het treffen van de eerste specifieke voorzieningen voor hun kredietverlening aan de ontwikkelingslanden in mei 1987 zich in feite voornamelijk beperkt tot het vrijwel niet meer verlenen van additionele, ongedekte kredieten aan de ontwikkelingslanden en het versterken van hun vermogenspositie. Daarom zijn genoemde voorzieningen thans nog erg laag. Gemiddeld vormden de specifieke voorzieningen van de twaalf zeer grote Amerikaanse banken per medio 1987, zie tabel 9, immers niet meer dan bijna een-vijfde van hun totale kredietverlening aan de ontwikkelingslanden en ruim een kwart van hun totale kredietverlening aan Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela.

Zodra de achterstand in de betaling van de rente die de Amerikaanse banken op hun uitstaande kredieten te vorderen hebben meer dan zes maanden bedraagt, zijn de banken op grond van de huidige bankwetgeving van de Verenigde Staten verplicht deze kredieten van twijfelachtige kwaliteit beneden de nominale waarde te gaan waarderen. En dit betekent dat de Amerikaanse banken deze kredieten geleidelijk als niet (geheel) inbaar moeten gaan afschrijven en de aldus afgeschreven bedragen moeten brengen ten laste van hun specifieke voorzieningen, respectievelijk van hun eigen vermogen¹⁾.

1) Zie E.J. Cohen: In whose interest? International banking and American foreign policy, Yale University Press, New Haven 1986, blz. 300-301;
K. Lissakers: „Bank regulation and international debt“, in Uncertain future - Commercial banks and the third world, Washington 1984, blz. 59-60;
D.F. Lomax: The developing country debt crisis, Macmillan, Londen 1987, blz. 191-192.

7. Samenvatting en conclusies

De zeer grote Amerikaanse banken hebben in de jaren zeventig een uiterst belangrijke rol gespeeld bij de financiering van de tekorten op de betalingsbalansen van de snel industrialiserende ontwikkelingslanden, met name in Latijns Amerika. De betalingsbalanstekorten van deze ontwikkelingslanden konden ongetwijfeld voor een deel worden toegeschreven aan het economische beleid dat de regeringen van deze landen gedurende de jaren zeventig voerden en dat misschien wel te sterk was gericht op een snelle economische groei in deze landen. Maar de verhogingen van de olieprijs die in 1973 en in 1979 schoksgewijze tot stand kwamen en de enorme onevenwichtigheden die hierdoor werden teweeggebracht in de betalingsbalansen zijn ongetwijfeld toch wel de belangrijkste oorzaken geweest van het ontstaan van de zogenaamde internationale schulden crisis.

De zeer grote Amerikaanse banken financierden in de jaren zeventig de betalingsbalanstekorten van de snel industrialiserende ontwikkelingslanden vooral door middel van zogenaamde consortiumkredieten. Dit zijn zeer omvangrijke, middellange kredieten van soms wel een miljard Amerikaanse dollars, die niet door zekerheden zijn gedekt en waarin vaak nog honderden andere banken participeren. Omdat de zeer grote Amerikaanse banken hierbij gewoonlijk werden belast met de organisatie van deze enorme kredieten, dat wil zeggen de rol van consortiumleiders vervulden, was het consortiumkrediet een erg aantrekkelijke kredietvorm voor deze banken.

De zeer grote Amerikaanse banken konden als consortiumleiders niet alleen hun rente- en provisie-inkomsten sterk verhogen, maar zij konden hierdoor ook het aan deze kredietverlening verbonden debiteurenrisico spreiden over een groot aantal andere banken zowel binnen als buiten de Verenigde Staten. En toen in 1979 de variabele rente op genoemde kredieten ten gevolge van de verandering van het monetaire beleid van de Verenigde Staten sterk begon te stijgen, moesten de zeer grote Amerikaanse banken wel doorgaan met het verstrekken van nog meer kredieten aan de snel industrialiserende ontwikkelingslanden, omdat deze landen anders niet meer in staat zouden zijn om de verschuldigde rente te betalen op de reeds eerder bij de banken opgenomen consortiumkredieten.

De banken gingen met deze vorm van kredietverlening door totdat zij op vrijdag 13 augustus 1982 werden geconfronteerd met een acute liquiditeitscrisis in Mexico. Deze crisis breidde zich in korte tijd uit over vrijwel alle andere snel industrialiserende ontwikkelingslanden, met name in Latijns Amerika. En omdat deze landen niet langer de rente en de aflossing op tijd konden betalen, moesten de banken een groot aantal consortiumkredieten herstructureren, hetgeen gewoonlijk inhoudt dat men enkele jaren niets aflost en dat de aflossingsperiode wordt verlengt. Hierdoor zijn vooral de zeer grote Amerikaanse banken in ernstige solvabiliteitsproblemen gekomen. Immers, de twaalf grootste Amerikaanse banken bleken toen gemiddeld bijna tweemaal hun totale eigen vermogen, respectievelijk hun totale aansprakelijke vermogen te hebben uitgeleend aan de ontwikkelingslanden in de vorm van niet door zekerheden gedekte (middel)lange kredieten in niet-locale valuta's, voornamelijk in Amerikaanse dollars.

De twaalf grootste Amerikaanse banken zijn vooral kwetsbaar omdat zij hun kredietverlening hebben geconcentreerd op een viertal landen: Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela. Zij blijken ongeveer drie-kwart van hun ongedekte, (middel)lange kredieten in niet-locale valuta's te hebben uitstaan in genoemde vier landen. Onderzoek toont aan dat een gezamenlijk moratorium van Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela tot gevolg heeft dat ten minste zes van de allergrootste Amerikaanse banken per ultimo 1986 niet meer het bankbedrijf zouden kunnen voortzetten. Het eigen vermogen van deze zes banken was per ultimo 1986 immers niet voldoende om de verliezen te kunnen opvangen die ten gevolge van een dergelijk moratorium zouden ontstaan. Maar ook in geval van een liquidatie zouden er per ultimo 1986 nog ten minste vier van deze zes Amerikaanse banken niet in staat zijn geweest om met behulp van het aansprakelijke vermogen de verliezen op te vangen die uit zo'n moratorium voortvloeien.

Een gezamenlijk moratorium van Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela betekent uiteraard niet dat de zeer grote Amerikaanse banken failliet zullen gaan. Een faillissement van één of meer zeer grote Amerikaanse banken zou immers een bankcrisis en vermoedelijk zelfs een ernstige economische recessie tot gevolg hebben. De maatschappelijke kosten hiervan zijn dermate hoog dat het vrijwel uitgesloten is dat de toezichthoudende instanties in de Verenigde Staten ooit een zeer grote Amerikaanse bank failliet zullen laten gaan.

De toezichthoudende instanties in de Verenigde Staten dringen echter wel sterk erop aan dat de Amerikaanse banken jaarlijks hun vermogenspositie aanmerkelijk versterken, zowel door het verhogen van hun eigen vermogen als door het aantrekken van achtergestelde vreemde schulden. Bovendien hebben vooral de twaalf grootste Amerikaanse banken medio 1987 een begin gemaakt met het treffen van specifieke voorzieningen voor aanwijsbaar te verwachten verliezen op hun kredietverlening aan de ontwikkelingslanden. Deze voorzieningen hebben thans gemiddeld een omvang ter grootte van bijna een vijfde van de kredieten die de twaalf grootste Amerikaanse banken in de ontwikkelingslanden hebben uitstaan, respectievelijk ter grootte van ruim een kwart van de kredieten die genoemde banken hebben uitstaan in Brazilië, Mexico, Argentinië en Venezuela, hetgeen als zeer onvoldoende moet worden aangemerkt.

LIJST VAN GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- S. Barlett: „The turn-around trauma at Manufacturers Hanover”, Business Week, 24 augustus 1987.
- J.A.H. de Beaufort Wijnholds en L.G. Thiry: Het internationale bankwezen, Stenfert Kroese, Leiden 1985.
- W.R. Cline: International debt and the stability of the world economy, Institute for International Economics, Washington 1983.
- B.J. Cohen: In whose interest? International banking and American foreign policy, Yale University Press, New Haven 1986.
- R. Dale: Bank supervision around the world, The Group of Thirty, New York 1982.
- L.J.J. van Eekelen: De Amerikaanse bisschoppen en de internationale schulden crisis, Streven, februari 1987.
- L.J.J. van Eekelen: „De ontwikkeling van het solvabiliteitstoezicht van De Nederlandsche Bank”, Maandschrift Economie, 1987, no 2.
- W. Eizinga en I.H. Giddy: „Het solvabiliteitstoezicht en de collectieve garantieregeling in de Verenigde Staten en Nederland”, Bank- en Effectenbedrijf, september 1979.
- M. Friedman en A.J. Schwartz: The great contraction 1929-1933, Princeton University Press, Princeton 1971.
- G. Hector: „The nationalisation of Continental Illinois”, Fortune, 20 augustus 1984.
- C.F. Karsten: „The international business of banks - recent developments and expectations for the future”, in Het Internationale bedrijf van banken, NIBE, Amsterdam 1983.
- H. Kaufman: Interest rates, the markets, and the new financial worlds, Times Books 1986.
- C.P. Kindleberger: A financial history of western Europe, Allen and Unwin, Londen 1984.
- R.M. Kubarych: „The financial vulnerability of the LDC's: six factors”, in A Dance along the precipice, Lexington Books, Lexington 1985.
- H. Lever en C. Huhne: Debt and danger, Penguin Books, Harmondsworth 1985.
- K. Lissakers: „Bank regulation and international debt”, in Uncertain future - commercial banks and the third world, Washington 1984.

- D.F. Lomax: The developing country debt crisis, Micmillan, Londen 1987.
- P.D. van Loo (red.): De internationale schulden crisis, Rotterdamse Monetaire Studies, 1983, No 7.
- Y.S. Park en J. Zwick: International banking in theory and practice, Addison-Wesley, Reading 1985.
- J.J. Polak: „Internationaal beleid met betrekking tot betalingsbalansproblemen - 1973 tot 1983", in De financieel-economische crisis in de wereld, Stenfert Kroese, Leiden 1983.
- G.P.L. van Roij: De eurodollarmarkt, tweede druk, NIBE, Amsterdam 1985.
- A. Sampson: The money lenders, vijfde druk, Coronet Books, Londen 1985.
- J. Schatan: World debt - Who is to pay?, Zed Books, Londen 1987.
- L.C. Thurow: The zero-sum solution, Penguin Books, Harmondsworth 1987.
- The Wall Street Journal, maandag 23 februari 1987.
- The Wall Street Journal, woensdag 17 juni 1987.
- Ph. A. Wellons: Passing the buck - banks, governments, and third world debt, Harvard Business School Press, Boston 1986.

1981-1	E. Vogelvang	A quarterly econometric model for the Price Formation of Coffee on the World Market	1981-18	F.C. Palm and J.M. Sneek	Some econometric Applications of the exact Distribution of the ratio of Two Quadratic Forms in Normal Variates
1981-2	H.P. Smit	Demand and Supply of Natural Rubber, Part I	1981-19	P. Nijkamp and P. Rietveld	Soft Econometrics as a Tool for Regional Discrepancy Analysis
1981-3	R. Vos	The political Economy of the Republic of Korea; A proposal for a model framework of an open economy in the ESCAP-region, with emphasis on the Role of the State	1981-20	H. Blommestein and P. Nijkamp	Soft Spatial Econometric Causality Models
1981-4	F.C. Palm	Structural Econometric Modeling and Time Series Analysis - Towards an Integrated Approach	1981-21	P. Nijkamp and P. Rietveld	Ordinal Econometrics in Regional and Urban Modeling
1981-5	P. Nijkamp in co-op. with H. v. Handenhoven and R. Janssen	Urban Impact Analysis in a Spatial Context: Methodologie and Case Study	1981-22	F. Brouwer and P. Nijkamp	Categorical Spatial Data Analysis
1981-6	R. Ruben	Primaire exporten en economische ontwikkeling	1981-23	A. Kleinknecht	Prosperity, Crises and Innovation Patterns: Some more Observations on neo-Schumpeterian Hypotheses
1981-7	D.A. Kodde	Het genereren en evalueren van voorspellingen van omzet en netto winst: een toegepast kwantitatieve benadering	1981-24	Hidde P. Smit	World Tire and Rubber Demand
1981-8	B. Out	Financiële vraagstukken onder onzekerheid	1982-1	Peter Nijkamp	Long waves or catastrophes in Regional Development
1981-9	P. van Dijck and H. Verbruggen	A Constant-Market-Shares Analysis of ASEAN Manufactured Exports to the European Community	1982-2	J.M. Sneek	Some Approximations to the Exact Distribution of Sample Autocorrelations for Autoregressive-moving Average Models
1981-10	P. Nijkamp, H. de Graaff and E. Sigar	A Multidimensional Analysis of Regional Infrastructure and Economic Development	1982-3	F.E. Schippers	Empirisme en empirische toetsing in de wetenschapsfilosofie en in de economische wetenschap
1981-11	P. Nijkamp	International Conflict Analysis	1982-4	Piet van Heesdingen maart 1982	Mantelproject 'Management & Politiek': Productiebeleid en overheid; een onderzoek naar de invloed van de overheid op het produktbeleid in de verpakkingmiddelenindustrie
1981-12	A.J. Mathot	L'Utilisation du Crédit lors de l'Achat d'une Voiture	1982-5	Peter Nijkamp Jaap Spronk	Integrated Policy Analysis by means of Interactive Learning Models
1981-13	S.P. van Duin en P.A. Cornelis	Onderzoek naar levensomstandigheden en opvattingen over arbeid bij mensen zonder werk, deel I	1982-6	Ruerd Ruben (ed.)	The Transition Strategy of Nicaragua
1981-14	W. van Lierop and P. Nijkamp	Disaggregate Models of Choice in a Spatial Context	1982-7	H.W.M. Jansen mei 1982	Een alternatieve modellering van het gedrag van een besluitvormer: 'satisficing' i.p.v. 'maximizing'
1981-15	Hidde P. Smit	The World Vehicle Market	1982-8	J. Klaassen and H. Schreuder mei	Confidential revenue and Profit Forecasts by management and financial analysts: some first results
1981-16	F.C. Palm	Structural Econometric Modeling and Time Series Analysis: An Integrated Approach	1982-9	F. Brouwer and P. Nijkamp	Multiple Rank Correlation Analysis
1981-17	F.C. Palm and Th.E. Nijman	Linear Regression Using Both Temporally Aggregated and Temporally Disaggregated Data			